

Nestanak klasičnih jezika? –

Ad Kalendas Graecas

Ariana Stepinac

Klasična gimnazija, Zagreb

„Obrazovanje je najmoćnije oružje
kojim možete promijeniti svijet.“

(Nelson Mandela)

U posljednje se vrijeme vrlo često čuje pitanje postoje li opravdani razlozi zbog kojih su latinski i starogrčki jezik još i danas osobito važni u znanosti iako su odavno izgubili status govornih jezika. Smatram da takvi razlozi itekako postoje. Općepoznata je tvrdnja da je Grčka kolijevka europske civilizacije. U razvitu ljudskih društava uvijek se pojavljuju trenutci koji su važniji od drugih, presudni za budućnost, sudbonosniji za ljude i njihov život nego što su neka druga razdoblja. Grci i Rimljani izgradili su civilizaciju koja je postala temeljem egzistencije europske kulture. U tome je smislu antika, bez obzira na to što su prošla stoljeća i stoljeća, aktualna i prisutna u suvremenome životu još i danas. Antička je kultura *cornu copiae* ('rog obilja') u svim sferama života. Stalno znanstveno-tehnološko evolucijsko mijenjanje društva zahtijeva produbljivanje ljudskoga znanja, pa obrazovanje danas postaje cjeloživotna aktivnost (engl. *long-life learning*). Znanje mora biti kvalitetnije, cjelevitije, složenije i poticajnije, a takvo se znanje uvelike proširuje poznavanjem klasičnih jezika. Zadaća uređivanja društva postaje složenija i svakoga od nas sve više obvezuje.

U suvremenoj nastavi treba dati prednost interdisciplinarnosti i multidisciplinarnosti. Izuzetno su važne korelacije s različitim predmetima, bez obzira na to pripadaju li društvenim ili prirodnim znanostima, a preporučuje se također povezivanje sadržaja povezanih sa znanostiču i umjetnostiču. Klasičarima je, svakako, lakše shvatiti neki internacionalni naziv, tvrdnju ili definiciju jer poznaju etimologiju riječi i mogu je raščlaniti na dijelove od kojih je sastavljena. Primjerice, u pojmu *abrazija*, koji dolazi od latinskih riječi *ab* = 'od' + *radere* = 'strugati', a znači 'razorno djelovanje morskih i jezerskih valova na obalu, odronjavanje', veliki broj klasičara vjerojatno će prepoznati glagol *radere*. Jednako tako brže će povezati glagol *radere* u latinskom izrazu *tabula rasa* ('ostrugana ploča'), pa će lakše zaključiti da taj izraz u prenesenome smislu označava potpuno neznanje. Bez obzira na to čime će se osoba baviti u životu, za većinu zanimanja poznavanje klasičnih jezika znači bolje razumijevanje odabrane struke. Zapravo, nema zanimanja u kojemu znanje klasičnih jezika neće pomoći.

U nekim strukama, kao što su: botanika, farmacija, medicina, pravo, veterina, zoologija i dr., nepoznavanje tih jezika nezamislivo je i nedopustivo, dok, pak, u nekima nije nužno, ali je poželjno. Kao primjer u kojemu znanje klasičnih jezika nije neophodno, ali je svakako dobrodošlo, navela bih zanimanje dramaturga, čiji je naziv izведен od dviju starogrčkih riječi ($\tauὸ δρᾶμα =$ ‘*čin, drama*’ + $\tauὸ ἔργον =$ ‘*posao*’). To je zanimanje koje zahtijeva iznimno umijeće u govornome i pisanome izražavanju. Poželjno je poznavanje što više svjetskih jezika te sposobnost praćenja suvremenih događanja u umjetnosti i tehnološkim postignućima (da bi se na vrijeme bilo na izvorima najnovijih informacija). S obzirom na to da dramaturg mora, ako je potrebno, pisati čak svoj vlastiti tekst, prevoditi ili prilagoditi pojedina djela za izvedbu u kazalištu, na filmu, na radiju ili na televiziji, birati s redateljem popis predstava, održavati veze s javnošću, takva osoba, doista, mora imati širok dijapazon znanja i kompetencija, posebice, jezičnih. Klasičar prije svega dobro poznaće teatar koji je nastao u Grčkoj. Čitajući i prevodeći Eshilove, Sofoklove i Euripidove tragedije te Aristofanove, Plautove i Terencijeve komedije i druge klasike, klasičar je stekao široku naobrazbu jer je već tijekom školovanja upoznao elemente, obilježja i dijelove grčke tragedije (prolog, parod, epizodij, stazim i eksod) i obilježja komedije u kojoj se jednakost tako, kao i danas, kritiziralo društvo i izrugivalo elitnijim članovima društva. Osim jezičnih kompetencija, klasičar je čitajući, analizirajući i prevodeći, primjerice, Herodotove, Demostenove, Ciceronove i Tacitove tekstove, također stekao, u većoj ili manjoj mjeri, književno-povijesna znanja i retoričke kompetencije. Iz svega navedenoga, smatram da se znalač klasičnih jezika može lakše snaći u složenoj i zahtjevnoj ulozi dramaturga, da može brže naći optimalno rješenje u svakoj situaciji prilagođavajući se, dakako, uvijek vremenu, tj. aktualnim interesima publike. Tako će klasičar koji ima jasan i širok vidokrug te bogato iskustvo s prevođenjem tekstova, katkad i *ex abrupto* (‘bez pripreme’), najvjerojatnije s lakoćom obnašati funkciju dramaturga.

Osim dobroga poznavanja struke, poslodavci danas priželjuju da zaposlenici imaju razvijene i tzv. meke vještine (engl. *soft skills*), a to su: organiziranost, timski rad, kreativnost, sposobnost komuniciranja, neovisnost, pouzdanost, otpornost na stres, sposobnost pamćenja... Mislim da takve osobine lakše stječu osobe koje su upoznate s klasičnim jezicima, posebice kad je riječ o sposobnosti pamćenja, sposobnosti komuniciranja, kreativnosti... Iz navedenoga je očito da je poznavanje klasičnih jezika nedvojbeno neprocjenjivo i nemjerljivo bogatstvo. Budući da je nemoguće nabrojiti sve prednosti poznavanja klasičnih jezika, u ovome članku pokušat ću navesti i argumentirati samo neke:¹

¹ Koristi i potrebe učenja klasičnih jezika preuzete prema Šešelj 2004: 9–13.

- Latinski i starogrčki jezik nisu, kako ih neki nazivaju, mrtvi jezici. Oni žive u gotovo svim europskim jezicima već više tisuća godina, a riječi poput *advokat, biologija, demokracija, energija, kritika, literatura, pedagogija, telefon, televizija terapija...* toliko su se udomaćile u hrvatskome jeziku da više nitko ni ne razmišlja o njihovu podrijetlu.

U gotovo svim modernim europskim jezicima veliki broj riječi proizlazi iz latinskoga i starogrčkoga jezika. S obzirom na to da je velik postotak engleskih riječi izveden iz latinskoga, manji iz starogrčkoga jezika, poznavanjem klasičnih jezika možemo s manje muke naučiti engleski jezik jer lakše povezujemo riječi s njihovim značenjem. Primjerice, engleska glagolska imenica *memento* ('podsjetnik, uspomena') potječe od latinskoga glagola *memini, meminisse* ('sjetiti se, pamtit'). Od latinskoga pridjeva *liber, libera, liberum* ('slobodan') u engleskome jeziku izvedene su riječi *liberal, liberate, liberation, liberator, liberty*, od latinskoga glagola *audire* ('čuti, slušati') potječu riječi *audibility, audience, audition, auditory...*

Nekim se latinskim izrazima, posebice pravnim, čak koristi u izvornome pisanom obliku, a s obzirom na to da su se odlično uklopili u jezik, nikada se nije pojavila potreba za njihovom prilagodbom suvremenom engleskom jeziku, primjerice, *de facto* i *de iure* ('u stvari, stvarno' i 'po pravu, u skladu s pravom').² Jedino ih je u govoru teže prepoznati jer ih Britanci izgovaraju na specifičan način (Bujas 2011: 217, 219).

Latinski jezik također je neizravno utkao svoje korijene u engleski jezik, tj. posredstvom drugih jezika, primjerice, francuskoga i španjolskoga jezika. Tako je engleska riječ *frail* ('krhak, tanak, loman') nastala od francuske riječi *frêle* jednakoga značenja, čiji je etimon latinski pridjev *fragilis, -e* ('krhak, loman'); riječ *armada*, što znači 'vojska', uzeta je iz španjolskoga jezika, a izraz je nastao prema latinskoj imenici *armati, -orum, m.* ('oružanici').

Kao što sam već napomenula, engleski jezik nije tako mnogo posuđivao iz starogrčkoga kao iz latinskoga jezika, no ipak postoji nekoliko tisuća riječi čije podrijetlo nalazimo i u starogrčkome jeziku. Od starogrčke riječi ὁ δῆμος ('narod') u engleskome izvodimo *democracy, democrat, democratic, democratization, democratize, demography*, od ὁ βίος ('život') *biological, biologist, biology biography*, a od τὸ πάθος ('patnja, nevolja') *pathologist, pathology, psychopath* itd.

- Klasični su jezici jedno od sredstava s pomoću kojih su prenesene estetske i etičke vrijednosti iz antike, a koje i danas oblikuju zapadni svijet. Poznavanje tih dvaju jezika pomaže čak u procesu razvijanja kritičkoga mišljenja.

² U hrvatskome, kao i u nekim drugim jezicima, fraze *de facto* i *de iure* rabe se u pravnome nazivlju potpuno isto kao u latinskome jeziku, i u pisanome obliku, i u izgovoru.

Antička je estetika estetska misao koja se razvila u staroj Grčkoj i Rimu. Od rođenja estetske misli u antici pa sve do današnjega suvremenog doba pojам estetike mijenjao se i postupno sazrijevao. Tijekom vremena umjetnošću se nastojalo nadići postojeće stanje i prekinuti rutinu života. Umjetnost je uvijek bila predmetom filozofskih rasprava, ali se nikada nije ukalupila u određeno mišljenje niti će se to ikada dogoditi jer će se neminovno morati prilagođavati postojećim prilikama.

S obzirom na to da klasičari tijekom svojega školovanja među ostalim djelima obrađuju i Platonova i Aristotelova djela, a njih dvojicu smatramo velikim misliocima antičkoga doba, čini mi se da će poznavatelji klasičnih jezika lakše prepoznati i više cijeniti estetske vrijednosti od osoba koje nisu imale prilike upoznati estetske vrijednosti antike. Ta moja pretpostavka također se odnosi i na prihvaćanje i usvajanje etičkih vrijednosti (znanje, dostojanstvo, sloboda, solidarnost, odgovornost...). Povezano s predmetom *Etika*, klasičaru je zasigurno mnogo lakše uroniti u njezin sadržaj i shvatiti je jer je već, učeći latinski i starogrčki jezik, uočio etičke probleme u antičkim mitovima, kao što su, primjerice, kontrast između slobode i poslušnosti (mit o Dedalu i Ikaru), usklađivanje božanskih i ljudskih zakona (mit o Antagoni), utemeljenost pojma krepsti i značajke heroja u antičkome svijetu (mitovi o Ahileju, Agamemnonu i Odiseju)... Jednako tako smatram da će klasičar moći lako i brzo razvijati kritičko mišljenje jer je, učeći klasične jezike, razvijao intelektualne sposobnosti, poput sposobnosti analize pojmoveva, razlikovanja bitnih i nebitnih informacija unutar zadanoga konteksta, sposobnost povezivanja prethodnoga znanja i novih informacija te mnogobrojnih informacija iz različitih područja, ukratko, sposobnost sinteze informacija te sposobnost razlikovanja točnih i netočnih tvrdnja.

Antički pjesnici često su u svojim djelima (od kojih neka pripadaju didaktičkoj poeziji) uz estetsku poruku željeli prenijeti i životno iskustvo, pa su u temama i motivima koje su obrađivali kombinirali umjetnički izričaj s korisnim didaktičkim sadržajem (lat. *utile cum dulci* = ‘korisno s ugodnim’). Navela bih kao primjer starogrčkoga pjesnika Hesioda (Ἐργα καὶ ἡμέραι = ‘Poslovi i dani’) i rimskoga pjesnika Publija Vergilija Marona (*Georgica* = ‘O ratarstvu’) koji je svojim četirima knjigama u kojima govori o poljoprivredi, davanjem uputa i savjeta za ratarstvo, voćarstvo, stočarstvo i pčelarstvo svakako na neki način utjecao na razvoj agronomije.

U suvremenim jezicima mnogi su nazivi i izrazi u potpunosti preuzeti iz doba antike, što znači da se neki izvorni oblici uopće nisu promijenili, ali se u većini slučajeva njihovo značenje prilagodilo suvremenomu životu. Nazivom *didaskalije* (grč. διδασκαλία = ‘nauk’), primjerice, u ranoj antici nazivali su zapisnike kazališnih natjecanja u kojima su zapisani svi najvažniji podatci o autoru, glumcima, naslovima i uspjehu izvedenih tragedija i komedija. U današnje vrijeme didaskalije su kratke natuknice u dramskome scenariju koje opisuju što radi književni lik dok izgovara tekst i kako se ponaša na sceni kad ništa ne govori. Navedene su u zagradama, ispred

ili iz govornoga teksta lika, a služe kao upute redatelju i glumcima da bi što bolje uprizorili kazališni komad. Drugi je primjer latinski izraz *deus ex machina* ('bog iz stroja'), kazališni naziv kojim se u grčkim tragedijama označavala pojava bogova ili nadnaravnih bića koja bi se spuštala na pozornicu s pomoću stroja, sudjelovala u raspletu radnje i razriješila dramsku situaciju. U današnje vrijeme ta izreka ima sasvim drugičje značenje. Upotrebljava se u svakodnevnom životu, primjerice, u nekoj teškoj situaciji kad se odjednom dogodi neki neočekivani događaj ili se iznenada pojavi netko tko pronađe izlaz iz zamršene situacije. Dakle, možemo zaključiti da su se neki antički nazivi zadržali do danas, ali da, doduše, nisu u potpunosti zadržali izvorno značenje.

- **Učenje klasičnih jezika, jednako kao i matematika, vježbanje je mentalnih aktivnosti s pomoću kojih se intenzivnije razvija logičko mišljenje.**

Kad kažemo *klasični jezici*, ne mislimo samo na vladanje jezičnim sustavom (gramatikom, rječnikom, elementima kulture i civilizacije) ili na čitanje literarnih tekstova iz daleke prošlosti. Također mislimo na vještinu koja poput matematike proučava i uočava odnose, uključuje logiku zaključivanja te pomaže pri rješavanju problema iz stvarnoga života. Veliki broj klasičara krasí kritički pristup, preciznost, kompetitivnost, kreativnost, razmišljanje, koncentracija, logičko zaključivanje... Kao što treba rješavati mnogo, mnogo zadataka i neprestano vježbati mentalne aktivnosti kako bi se steklo znanje iz matematike, jednako tako, kako bi se razumjeli izvorni književni tekstovi pisani na latinskome ili starogrčkome jeziku, najprije treba naučiti napamet paradigme, što je izvrsna mentalna vježba, a potom dobro shvatiti i uvježbati gramatičke strukture, posebice one koje ne postoji u hrvatskome jeziku. Primjerice, u latinskome jeziku ablativ absolutni, a u starogrčkome genitiv absolutni imaju ulogu zavisne rečenice, pa prema kontekstu treba znati odabratи prikladnu zavisnu rečenicu kako se ne bi promjenio sadržaj teksta i kako bi prijevod bio u duhu hrvatskoga jezika, ili primjerice, treba u tekstu prepoznati konstrukcije akuzativ i nominativ s infinitivom, konstrukcije koje također ne postoje u hrvatskome jeziku, i ispravno ih prevesti.

Smatram da je učenje i usvajanje različitih gramatičkih struktura i paradigm (grč. τὸ παράδειγμα = 'model, primjer'), sintakse (grč. ἡ σύνταξις = 'sastav, uređenje, odredba') i vokabulara (lat. *vocabulum* = 'riječ') klasičnih jezika, koji su učenicima dodatni sadržaji u obrazovanju i zahtijevaju mnogo truda, volje i koncentracije, upravo jedan od odličnih načina za stalno vježbanje mentalnih aktivnosti.

- **Razumijevanje jezičnih sustava klasičnih jezika omogućuje bolje razumijevanje jezičnoga sustava svakoga jezika, pa tako i hrvatskoga.**

Fama volat da klasičari, zahvaljujući učenju latinskoga i starogrčkoga jezika, bolje razumiju hrvatsku gramatiku jer je većina gramatičkih naziva izvedena iz klasičnih

jezika. Upravo zahvaljujući poznavanju tih jezika, klasičari bolje razumiju ulogu padeža, lakše prepoznaju glagolska vremena u hrvatskome jeziku, ukratko, *bez po muke* usvajaju gramatičke strukture u materinskome jeziku kao i strukture, tvorbu riječi i sintaksu u stranim jezicima. Osim toga, ne treba zanemariti ni činjenicu da i sami nazivi padeža dolaze iz latinskoga jezika (nominativ, genitiv...).

Uobičajeno se smatra da klasičari imaju bogatiji rječnik i da manje grijese u izboru riječi u govoru i u pisanoj obliku. Na osnovi dugogodišnjeg radnoga iskustva podržala bih to mišljenje jer smatram da je svaki sadržaj lakše razumjeti ako postoji šira perspektiva.

Primjerice, ljudi se često pitaju koju riječ upotrijebiti u standardnome hrvatskom jeziku: *shema* ili *šema*? Prednost ima riječ *shema* i njezini izvedeni oblici *shematski*, *shematološki*, *shematičnost*, *shematizirati*... Zašto? Zato što je riječ *shema* grčkoga podrijetla, a *šema* je riječ uzeta iz njemačkoga jezika koja u tome jeziku glasi *das Schema*. S obzirom na to da se pri posuđivanju stranih riječi u našemu jeziku uvijek daje prednost oblicima iz izvornoga jezika, a ne iz jezika posrednika (u ovome slučaju iz njemačkoga jezika), riječ *šema* ne pripada hrvatskom standardnom jeziku. Usto, valja naglasiti da pri preuzimanju stranih riječi u hrvatski jezik, klasični jezici imaju prednost pred drugim jezicima. Na osnovi navedenoga, neosporno je da u hrvatskome standardnom jeziku treba upotrebljavati riječ *shema*, a ne *šema*.

- **Klasični su jezici temelj modernoga znanstveno-stručnog nazivlja, pa na osnovi te činjenice možemo zaključiti da gotovo ne postoji nijedno znanstveno područje u kojem izrazi ne vuku podrijetlo iz klasičnih jezika.**

Znanost se počela razvijati tijekom razdoblja renesanse kad su u Europi gotovo svi visokoobrazovani ljudi poznavali klasične jezike. Latinskim i starogrčkim jezikom danas više nitko ne govori, no oni itekako žive u znanosti. U nastavku ću tu činjenicu potkrijepiti s nekoliko primjera.

Uz ostale nazine, u kemiji (grč. χέω = 'lijevam' ili grč. Ἡ Χημία = 'Hemi ili Egipat'; *kemija* je egipatska nauka koju su preuzeli Arapi [Klaić 1979: 682]) klasični jezici žive u imenima i simbolima kemijskih elemenata i spojeva, kao što su primjerice: *Ag* (lat. *argentum* = 'srebro'), *Au* (lat. *aurum* = 'zlato'), *Fe* (lat. *ferrum* = 'željezo') i dr.

U meteorologiji (grč. ἡ μετεωρολογία = 'nauka o nebeskim pojavama, tj. o promjeni vremena') glavnina izraza također proizlazi iz klasičnih jezika, poput: *anticiklona* (grč. ἀντίτι = 'prema, pred, zato' + grč. ὁ κύκλος = 'krug'), *ciklona* (grč. ὁ κύκλος = 'krug'), *higrometar* (grč. ὑγρός = 'mokar' + grč. τὸ μέτρον = 'mjera, pravilo').

U astronomiji (znanost o proučavanju zvijezda, grč. ἡ ἀστρονομία = 'zvjezdoznanstvo') latinski i starogrčki jezik otkrivamo, primjerice, u imenima zvijezda koja su najčešće nastala prema imenima ljudi i životinja iz mitova, u nazivima zvijezda, planeta... I sama riječ *planet* dolazi od starogrčke riječi ὁ πλανῆτης ('koji luta'), a *planet* je

nebesko tijelo koje obilazi oko zvijezde. Od postojećih osam planeta Merkur, koji je prvi planet do Sunca, dobio je ime prema krilatome glasniku rimske bogove Merkuru. Drugi je planet prema udaljenosti od Sunca najsjajniji, pa je najvjerojatnije zbog svojega sjaja i ljepote nazvan Venera prema rimskoj božici ljubavi i ljepote.

U biomedicinskoj struci (biologija, farmacija, medicina i veterina) svi su stručni nazivi na latinskome jeziku. Iako su danas u mikrobiologiji i zoologiji engleski i latinski jezik ravnopravni i alternativni službeni jezici na kojima se objavljaju nova otkrića, ipak se imena vrsta (*species*) obvezatno navode isključivo na latinskome jeziku. Međutim, valja naglasiti da je u nekim prirodoznanstvenim disciplinama (botanika i paleontologija) obvezatna uporaba nazivlja isključivo na latinskome jeziku kako bi objavljena nova otkrića bila službeno priznata.

- **Poznavanje klasičnih jezika nezaobilazno je za studij klasične filologije i arheologije, ali i velika prednost u proučavanju povijesti, povijesti umjetnosti...**

Suvišno je pojašnjavati važnost poznavanja klasičnih jezika za studij klasične filologije i arheologije. Što se tiče povijesti, ona se na latinskome jeziku kaže *historia*, što je preuzeto iz starogrčkoga jezika (ἡ ἱστορία = ‘ispitivanje, istraživanje’). Skraćena inačica Ciceronove tvrdnje postala je često citirana poslovica *Historia est magistra vitae*.³ Da, povijest je učiteljica života jer se iz prošlosti mnoge stvari mogu primijeniti i u budućnosti. Čitajući rimske i starogrčke izvorne tekstove i analizirajući njihove poruke, klasičari će, najvjerojatnije, lakše shvatiti riječi *građanin* (lat. *civis*, grč. ὁ πολίτης) i izraze koji dolaze od tih riječi kao što su *civilizacija* (‘visoki stupanj društvenoga razvoja i materijalne kulture’), *civilizirati* (‘provesti civilizaciju, uljuditi’), *civil* (‘građanin, osoba koja ne nosi odoru’) i riječi starogrčkoga podrijetla kao što su *politika*, *političar*, *politologija*... Jednako tako, lakše će shvatiti pojам društva i podrijetlo građanstva, bolje će razumjeti današnje društveno i političko ustrojstvo na nacionalnoj i svjetskoj razini, lakše će rekonstruirati i definirati različite oblike vladavina (kraljevstvo, republika, carstvo, monarhija...) i sl.

Pod ovom bih točkom, svakako, željela naglasiti da su mnogi stručni povjesni nazivi takoder izvedeni iz latinskoga jezika, poput *senata*, koji dolazi od latinske riječi *senatus* prema latinskomu pridjevu *senex* (‘star’). U vrijeme Rimskoga Kraljevstva senat je bio vijeće staraca, u doba Rimske Republike postao je najvažnije tijelo rimske vanjske i unutarnje politike, a u doba Rimskoga Carstva postupno je gubio na važnosti. Do današnjih dana održao se poznati natpis SPQR (*Senatus populusque Romanus* = ‘Rimski senat i rimski narod’), koji se nalazi na mnogim javnim zgradama u Italiji. Naziv *senat* pak u suvremenome životu služi kao naziv

³ Ciceron kaže: *Historia est testis temporum, lux veritatis, vita memoriae, magistra vitae, nuntia vetustatis.* = ‘Povijest je svjedok vremena, svjetlost istine, život uspomene, učiteljica života, glasnica davnine.’ (Cic. *De orat.* II, 9, 36).

za gornji dom parlamenta (primjerice u Italiji, SAD-u...). Poznato je da priličan broj povijesnih naziva također potječe iz klasičnih jezika. Primjerice, *imperij* (lat. *imperium* = 'vlast, carevina'), *monarhija* (grč. μόνος = 'sam' + grč. ἄρχω = 'vladam'), *trijumvirat* (lat. *tres* = 'tri' + lat. *vir* = 'muž, čovjek').

Poznajući antičku umjetnost, estetiku, etiku i kulturu, u povijesti umjetnosti klasičari neće samo lako prepoznati utjecaj antike na ljepotu i harmoniju suvremenih spomenika, slikarstva, kiparstva i raznih stilova u arhitekturi nego će također otkriti aktualnost antike u modernome svijetu. U toj humanističkoj znanstvenoj disciplini također nerijetko nailazimo na nazine izvedene iz latinskoga ili starogrčkoga jezika, primjerice, *deambulatorij* (lat. *de* = 'od, po' + lat. *ambulo*, 1. = 'šetati'), *diptih* (grč. δίπτυχος = 'dvostruko složen'), riječi *mozaik*, *muzej* i *muzika* koje vuku svoje podrijetlo od *muza*, zaštitnica umjetnosti i znanosti (Klaić 1979: 911, 920, 921).

*

Europsko čovječanstvo danas ne bi bilo jednako bez grčke individualnosti i vredrine, filozofije i racionalizma, borbenoga duha, kao ni bez rimske praktičnosti, zakona i ljubavi prema slobodi. „Grčka arhitektura, kiparstvo i slikarstvo ne izgledaju kao stranci, već kao rođaci, stariji članovi obitelji koje odmah prepoznajemo.“ (Janson 2003: 110). Grčki bogovi, odnosno grčki i rimske mitovi prisutni su u svim temeljnim sastavnicama europske kulture. Neosporno je da su grčka i rimska mitologija i u književnosti, i u kazalištu, i u likovnoj umjetnosti opravdali svoje postojanje puno prije početka znanstvenoga proučavanja antike. Već samo ime našega kontinenta upućuje na važnost mitologije, prema kojoj je Εὐρώπη (Europa) bila kći feničkoga kralja u koju se zaljubio Zeus. Pretvorivši se u bika, odnio ju je na otok Kretu gdje mu je rodila troje djece – Minosa, Radamanta i Sarpedona. Ime Europa može se također dovesti u vezu sa Zeusovim epitetom εὐρύοπα⁴. Prema tome, samo ime Europa, etimološki, ali i metaforički rečeno, označava i širinu pogleda.

Grčki ideal bila je umjerenost u svemu (grč. Μηδὲν ἄγαν = lat. *Ne quid nimis* = 'Ničega odviše'), a utjelovljivao ju je Apolon, bog umjetnosti i svjetlosti. Na ulazu u Apolonov hram u Delfima pisalo je Γνῶθι σεαυτόν ('Spoznaj samoga sebe'). To bi se moglo protumačiti na više načina. Jedno je od objašnjenja da čovjek prije svega zna tko on jest, koje su njegove mogućnosti, a koje su zapreke, odnosno da zna što može, ali jednakako tako zna i što ne može ili što ne smije činiti.

I danas se, na svu sreću, poučavaju i uče i latinski i starogrčki jezik. Dobro je da je tako i da uvijek bude i ostane tako. Učenje klasičnih jezika uvijek će biti aktualno i ne smijemo dopustiti da ti jezici ikada iščeznu iz odgojno-obrazovnoga sustava.

⁴ Od grč. riječi εὐρύς = 'širok', ὄψη, ὄπος, ὄ = 'oko'; dakle dalekovidni, široka pogleda, ali i dalekoglasni (Hom. *Il. XVI*, 241) i Gorski i Majnarić 1983: 172, 467.

Čitajući izvorne tekstove, ne samo da se učenici upoznaju s drevnom civilizacijom, književno-povjesnim i religijsko-mitološkim sadržajima te sadržajima iz povijesti s pomoću kojih se vraćaju u razdoblja daleke prošlosti nego ujedno imaju i jasniju i realniju viziju budućnosti. U suvremenome svijetu, u kojem je sustav komunikacije razvijen do savršenstva, a stvarne komunikacije iz dana u dan ima sve manje, neophodno je oblikovati široko obrazovanu osobu, sposobnu da se mijenja, pa čak, ako je potrebno, da mijenja zanimanja, da se brzo snade i prilagodi svakoj situaciji. Smatram da to bez sumnje najlakše može postići svestrano obrazovani klasičar. Na osnovi svega navedenoga, sigurna sam da bi na pitanje hoće li klasični jezici ikad iščeznuti iz odgojno-obrazovnoga sustava, mudar i jedino ispravan odgovor isključivo glasio: *Ad Kalendas Graecas.*

Literatura

- Bručić, Marijan. 1998. *Vodič kroz klasičnu Grčku*. Zagreb: Školska knjiga.
- Bujas, Željko. 2011. *Veliki englesko-hrvatski rječnik*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Gorski, Oton; Majnarić, Niko. 1983. *Grčko-hrvatski ili srpski rječnik*. Zagreb: Školska knjiga.
- Graves, Robert. 1990. *Grčki mitovi*. Beograd: Nolit.
- Hall, James. 1991. *Rječnik tema i simbola u umjetnosti*. Zagreb: August Cesarec.
- Howatson, Margaret; Chilvers, Ian. 1993. *The Concise Oxford Companion to Classical Literature*. Oxford: University Press.
- Janković, Vladeta. 1996. *Imenik klasične starine – mitologija, istorija, umetnost*. Beograd: Vreme knjige.
- Janson, Horst Woldemar; Janson, Antony F. 2003. *Povijest umjetnosti*. Varaždin: Stanek.
- Juric, Ante. 2001. *Grčka – Od mitova do antičkih spomenika*. Rijeka: Andromeda.
- Klaić, Bratoljub. 1979. *Rječnik stranih riječi*. Zagreb: Nakladni zavod MH.
- Milić, Bruno. 1994. *Razvoj grada kroz stoljeća I (prapovijest – antika)*. Zagreb: Školska knjiga.
- Pasini, Uroš. 2004. *U zemlji muza – znameniti gradovi i predjeli Grčke*. Split: Marjan tisak.
- Šešelj, Zlatko. 2004. Zašto klasično obrazovanje danas? *Latina et Graeca. Nova serija* 5: 9–13.
- Vilhar, Albin. 1991. *Latinski citati – florilegium adagiorum, sententiarum, proverbiorum, gnomarum*. Novi Sad: Matica srpska.
- Walter, Friedrich Otto. 2004. *Bogovi Grčke – slika božanskog u zrcalu grčkog duha*. Zagreb: AGM.
- Zamarovský, Vojtěch. 1973. *Junaci antičkih mitova – leksikon grčke i rimske mitologije*. Zagreb: Školska knjiga.
- Žepić, Milan. 1985. *Latinsko-hrvatski ili srpski rječnik*. Zagreb: Školska knjiga.

